

bâzî, ez-Zübde fî şerhi'l-'Umde (Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin 'Umdu'tü'l-akâ'id'inin şerhi).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Râfî', *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas – Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402/1982, II, 348-349; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğıyye*, III, 435-436; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretün-nebih fî eyyâmî'l-Manşûr ve benih* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1986, III, 336; İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl 'ale'l-İber* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas), Beyrut 1409/1989, I, 286-287; III, 587; İbn Kâdî Şühbe, *Târîh* (nşr. Adhân Dervîş), Dimaşk 1994, III, 133, 260-261, 358-359; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, IV, 322-323; İbn Nâsirü'd-din, *er-Reddül-vâfir* (nşr. Zühreyye eş-Şâviş), Beyrut 1400/1980, s. 209; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî şabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 70-71; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 624; Dâvûdî, *Şabakâtü'l-müfessirin*, II, 310-311; Keşfü'z-zunûn, I, 346; II, 1143, 1148, 1168, 1229, 1357, 1692, 1732, 1749, 2032; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 50, 207; Brockelmann, *GAL*, II, 97; *Suppl.*, II, 90.

KÂMİL YAŞAROĞLU

KONEVİ, Mehmed

(ö. 930/1524 [?])

Astronomi âlimi ve muvakkit.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Nisbesinden anlaşıldığı gibi Konyalıdır. Babası, İstanbul'da devlet dairelerinde kâtip olarak hizmet ettiğinden Kâtip Sinan diye tanınmıştır. Babasının devlet bürokrasisinde görev almış olması yanında kendisinin hayatı hakkında bilgi verdiği *el-Aslül-muaddil* adlı eserinde zamanının büyük astronomlarıyla görüştüğünü söylemesinden hareketle (İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1255/4, vr. 156^b) Mehmed Konevî'nin, İstanbul'da Ali Kuşçu ile arkadaşları ve öğrencileri tarafından kurulan teorik ve gezegen astronomisiyle uğraşan bir ilmi çevrede yetiştiği, dolayısıyla hem Semerkant matematik-astronomi okulunun geleneğini hem de fetihten önce Osmanlı muhitinde kullanılmakta olan, XIV. yüzyılda Şemseddin el-Halîlî ve İbnü'ş-Şâtir eliyle Dimaşk'ta zirveye ulaştırılan klasik İslâm ilm-i mikât birikimini tevarüs ettiği söylenebilir. Aralarında Edirne'deki Yenicami'nin de bulunduğu pek çok muvakkithânedeki uzun süre muvakkitlik yapan Konevî 930 (1524) yılı civarında vefat etti.

Babasının görevinden dolayı devlet bürokrasisinin astronomi sahasındaki ihtiyaçlarından haberdar olan Konevî, bu alanda hizmet amacıyla kaleme aldığı

eserlerden *Hediyyetü'l-mülûk*'ü II. Bayezid'e, *Fazlül-d-dâir*'i Yavuz Sultan Selim'e ve *Mizânü'l-kevâkib*'i Kanûnî Sultan Süleyman'a sundu. Onun çalışmalarının önemli bir yönü de bir kısım eserlerini Türkçe kaleme almasıdır. Böylece astronomi, özellikle pratik astronomi sahasında Helenistik ve İslâm astronomi mirasının XVI. yüzyılın başlarından itibaren Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye aktarımına giden yolu açtı; kendisinden sonra gelen astronomlara örnek olduğu gibi astronomi dilinin Türkçeleşmesine de zemin hazırladı. Türkçe telif etmesinin bilincinde olan (*Hediyyetü'l-ihvân*, vr. 1^b) Konevî'nin bu eserleri zamanımıza gelen nüshalarının bulunduğu kütüphanelerden anlaşıldığı üzere yalnız İstanbul, Balıkanlar ve Anadolu'da değil Kahire'de de kullanılmıştır.

Konevî *Ecnâhu'n-necâh, Kitâb fî ma'rifeti'l-vaz'î'r-ruhâmât li-arzın mâ, Mizânü'l-kevâkib, Müzihu'l-evkât fî ma'rifeti'l-muqantarât, Risâle fî ma'rifeti'l-vaz'î' rub'î'd-dâ'ireti'l-mevzû'a 'aleyhi'l-muqantarât, Tuhtetü'l-fukârâ, Tebyînü'l-evkât* adıyla yedisi Arapça ve *el-Aslül-muaddil, Fazlül-d-dâir, Hediyyetü'l-ihvân, Hediyyetü'l-mülûk* adıyla dördü Türkçe olmak üzere astronomi sahasında toplam on bir eser telif etti (yazma nüshaları için bk. İhsanoğlu v.dğr., I, 84-90). Bu eserlerinin büyük bir kısmını ilm-i mikât ile astronomi aletlerine tahsis etti. Zira ibadet zamanlarının ayarlanması, Kâbe'nin yönünün tayin edilmesi, başta ramazan olmak üzere dinî ayların ve günlerin belirlenmesi gibi konuların devletin başşehri İstanbul'a göre yeniden düzenlenmesi için gerekli astronomik, geometrik-trigonometrik tablo ve tekniklerin geliştirilmesi, mevcut aletlerin daha doğru ve kullanışlı hale getirilmesi, ince hesaplamaların yapılması gerekiyordu. Böylece Helenistik ve İslâm mirasını İstanbul'a göre yeniden düzenlemeye çalışan Konevî bir taraftan eserlerinde rub'-i müceyyeb, rub'-i mukantara, rub'-i dâire gibi eski astronomi aletlerinin kullanılış yöntemlerini basitleştirdi, diğer taraftan *el-Aslül-muaddil* adlı eserinde astronomi hesaplamaları için rub'-i dâireyi "sümünü'd-devr" adını verdiği yeni bir yöntem icat ederek kullandı. Konevî'nin çalışmaları kendisinden sonra, Kanûnî Sultan Süleyman'ın baş astronomu olan Muvakkit Mustafa b. Ali tarafından geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

Konevî'nin şimdiye kadar incelenen eserleri içerisinde en çok dikkate değer

olanı *Mizânü'l-kevâkib*'dir. Yıldızlarla zaman hesabı cetvelleri ve yaklaşık çeyrek milyon kaydı içeren eser 500 sayfayı aşan tabloları ihtiva eder. King'e göre bu muazzam tabloların bilinen İslâmî yazma eserlerde 1425'te Dimaşk'ta tamamlanan, Mehmed Konevî'nin tablolarına göre oldukça eksik bir çalışma dışında bir benzeri yoktur. Bu eser, tablolarla astronomik zamanı tesbit etme konusunda bilinen en orijinal Osmanlı katkısını temsil eder (*Islamic Mathematical Astronomy*, s. 248).

Konevî ayrıca, Şemseddin el-Halîlî'nin bütün enlemler için küresel astronomi standart problemlerini çözen mikât cetvellerinin girişini *Terceme-i Cedâvil-İfâki* (*Terceme-i Risâle fî'l-evkâti'l-hamse ve cedâvili'r-rasad*) adıyla Türkçe'ye çevirdi ve Halîlî'nin her bir enlem derecesi için hazırladığı takıma gayri muayyen bir mevkide 40;30° enlemi için özel bir tablo ekledi (a.g.e., s. 248). Konevî'nin, bilhassa Osmanlı Devleti'ndeki pratik astronomi eğitimi açısından dikkate değer olan *Terceme-i Risâletü'l-ceyb* adlı çalışmasının önsözünden (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2594, vr. 1^b), hem onun görev yaptığı muvakkithânelerde astronomi dersleri verdiği hem de muvakkithânelerdeki eğitim öğretim dilinin Türkçe olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Konevî, *el-Aslül-muaddil*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1255/4, vr. 156^b; a.mlf., *Fazlül-d-dâir*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1255/5; a.mlf., *Hediyyetü'l-ihvân*, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 1286/1; a.mlf., *Hediyyetü'l-mülûk*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1473/3; a.mlf., *Mizânü'l-kevâkib*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2710; a.mlf., *Terceme-i Risâletü'l-ceyb*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2594; Şemseddin el-Halîlî, *Terceme-i Cedâvil-İfâki* (trc. Mehmed Konevî), TSMK, III. Ahmed, nr. 3501; Keşfü'z-zunûn, I, 317; II, 1904, 2042; Suter, *Die Mathematiker*, s. 187; *Osmanlı Müellifleri*, III, 301; Brockelmann, *GAL*, II, 302; *Suppl.*, II, 327; III, 1275; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 225; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 631, 633; D. A. King, "Astronomical Timekeeping in Ottoman Turkey", *Islamic Mathematical Astronomy*, London 1986, s. 247-248; a.mlf., "On the Role of the Muezzin and the Muvaqqit in the Medieval Islamic Society", *Tradition, Transmission* (ed. J. F. Ragep – S. Ragep), Leiden 1996, s. 285-346; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997, I, 84-90.

İHSAN FAZLIOĞLU

KONEVİ, Muhammed b. Ahmed

(bk. İBNÜ'R-RABVE).